

પાઠ : ૧ લાલચુ ખેડૂત

❖ નીચેના પ્રશ્નોનાં જવાબ મુદ્દાસર લખો.

૧) લાલચુ ખેડૂત ની સામે કઈ શરત મૂકવામાં આવી ?

જવાબ : લાલચુ ખેડૂતની સામે એ શરત મૂકવામાં આવી કે સાંજે સૂર્યાસ્ત થાય ત્યારે તે પોતાના મૂળ સ્થાને પાછો આવ્યો હોવો જોઈએ.

૨) વધુમાં વધુ જમીન મેળવવા ખેડૂતે શું કર્યું ? કેમ ?

જવાબ : ખેડૂતે વધુમાં વધુ જમીન મેળવવા સવારે વહેલા નીકળી ઝડપભેર ચાલવાનું આરંભ કરી દીધું. થાકીને તે લોથપોથ થઈ ગયો. છતાં તેણે બપોરે ચાલવાનું ચાલુ રાખ્યું, કારણ કે મબલખ ધન મેળવવાની આ તક તે ગુમાવવા ઈચ્છતો ન હતો.

૩) લાલચુ ખેડૂતનું મૃત્યુ કેમ થયું ?

જવાબ : વધુને વધુ જમીન મેળવવાની લાલચમાં ખેડૂત ખૂબ આગળ નીકળી ગયો. જ્યારે સૂરજ ક્ષિતિજમાં ડૂબવા લાગ્યો, ત્યારે તે ગાંડોતૂર બનીને દોડવા લાગ્યો. હાંફી જવાથી તે ઢગલો થઈ નીચે પટકાઈ ગયો. તેણે પોતાની સહનશક્તિની હદ ઓળંગી દીધી અને અતિશ્રમને કારણે તે મૃત્યુ પામ્યો.

૪) લાલચુ ખેડૂત' વાર્તામાંથી આપણને કયો બોધ મળે છે ?

જવાબ : લાલચુ ખેડૂત વાર્તામાંથી આપણને બોધ મળે છે કે જીવનમાં વધારે પડતી લાલચ ન રાખવી જોઈએ, જો આપણે પૈસા કમાવવાની અતિશય લાલચ કરીશું તો આપણે તેને ક્યારેય માણી નહીં શકીએ.

❖ નીચે આપેલી ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય શબ્દ દ્વારા કરો.

૧) કારણ કે તે વધારે ને વધારે જમીન મેળવવા ઈચ્છતો હતો.

૨) પણ એની લાલચ એને ખૂબ દૂર લઈ ગઈ હતી.

૩) તે ગાંડોતૂર બનીને હાંફળો-ફાંફળો દોડવા લાગ્યો.

૪) સૂરજ અસ્ત થાય તે પહેલાં તે પાછો આવી ગયો, પણ તેનો કોઈ અર્થ ન રહ્યો.

❖ નીચે આપેલા રૂઢિપ્રયોગોનાં અર્થ આપી વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

૧) શરત મુકવી - કરાર કરવો, બોલી કરવી

= લાલચુ ખેડૂતની સામે શરત મૂકવામાં આવી.

૨) લાલચ થવી - લોભ થવો

= શિયાળને મધપૂડો જોઈને વધુ લાલચ થઈ.

૩) હાંફળા ફાંફળા થવું - વિચાર્યા વિના દોડાદોડ કરવું

= સિંહ શિકાર જોઈને હાંફળા-ફાંફળો થઈને દોડવા લાગ્યો.

૪) સહનશક્તિની હદ ઓળંગી જવી - અસહ્ય પરિસ્થિતિ પાર કરવી

= ખેડૂતે લાલચમાં સહનશક્તિની હદ ઓળંગી દીધી.

❖ નીચેના શબ્દસમૂહ માટે એક-એક શબ્દ લખો.

૧) વધારે પ્રમાણમાં કોઈ વસ્તુ મેળવવાની ઈચ્છા - લાલચ

૨) જ્યાં ધરતી અને આકાશ મળતાં દેખાતાં હોય તેવી કાલ્પનિક રેખા - ક્ષિતિજ

૩) સૂર્યનું આથમી જવું તે - સૂર્યાસ્ત

❖ નીચે આપેલા શબ્દોની સાચી જોડણી લખો.

૧) સૂર્યણ - સુવર્ણ

૨) સીક્સા - શિક્ષા

૩) અતીસ્રમ - અતિશ્રમ

૪) ગાંડોતુર - ગાંડોતૂર

૫) ક્ષિતીજ - ક્ષિતિજ

૬) સુરર્થ - સૂર્ય

પાઠ : ૨ ગોવિન્દના ગુણ ગાથું

❖ નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર માટે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો ઉત્તર શોધીને લખો.

૧) મીરાંબાઈ કોનાં ગુણ ગાવાનું કહે છે ?

(ક) રાણાજીના (ખ) ગોવિન્દનાં (ગ) સંતોના (ઘ) જ્ઞાનીઓના

૨) મીરાંબાઈ કોને સંબોધીને 'ગોવિન્દનાં ગુણ ગાથું' એવું કહે છે ?

(ક) રાણાજીને (ખ) ગિરધરને (ગ) ગોવિંદને (ઘ) રામજીને

૩) રાણાજીએ શેનાં પ્યાલા મોકલ્યાં છે ?

(ક) અમૃતનાં (ખ) દૂધનાં (ગ) વિષનાં (ઘ) દહીંનાં

૪) રાણાજી રૂઠશે છે તો શું તજાવશે ?

(ક) જીવ (ખ) મહેલ (ગ) દેહ (ઘ) રાજ

૫) મીરાંબાઈએ "ગોવિન્દ" માટે કાવ્યમાં બીજો કયો શબ્દ વાપર્યો છે ?

(ક) નટવર (ખ) જહાજ (ગ) રાણોજી (ઘ) ગિરિધર

❖ નીચેના પ્રશ્નોનાં ઉત્તર આપો.

૧) કાવ્યમાં કોના નામનું જહાજ બનાવવાનું કહ્યું છે ?

જવાબ : કાવ્યમાં મીરાબાઈ રામના નામનું જહાજ બનાવવાનું કહે છે, જેમાં બેસીને તે તરી જશે.

૨) મીરાંબાઈ વિષનાં પ્યાલાનું શું કરવા કહે છે ?

જવાબ : મીરાંબાઈ કહે છે કે રાણાજીએ મોકલેલા વિષનાં પ્યાલાનું તે ચરણામૃત કરી લેશે.

૩) મીરાંબાઈ ક્યાં વારી જવાનું કહે છે ?

જવાબ : મીરાંબાઈ પ્રભુ ગિરધરનાં ગુણો પર અને તેમના ચરણકમળ પર વારી જવાનું કહે છે.

❖ આપેલી પંક્તિનો અર્થવિસ્તાર કરો.

રાણોજી રૂઠશે તો રાજ તજાવશે; પ્રભુજી રૂઠે રે મરી જાશું.
વિષનાં પ્યાલા રાણાજીએ મોકલ્યાં; ચરણામૃત કરી લેશું.

અર્થ : મીરાંબાઈ કહે છે કે રાણાજી રૂઠશે છે તો રાજ તજાવશે , મહેલમાંથી કાઢી નાંખશે, પણ જો પ્રભુ રહી જશે તો તે જીવી નહિ શકે, રાણાજી જે વિષનો પ્યાલો મોકલ્યો છે તેને તે ચરણામૃત સમજીને પી લેશે.

❖ “અ” વિભાગને “બ” વિભાગમાંથી બંધબેસતો શબ્દ શોધીને લખો.

અ		બ
૧) રાજ તજાવશે	=	૩) રાણાજી
૨) ચરણામૃત	=	૪) નિયમ
૩) જહાજ	=	૨) રામ નામનું
૪) ચરણકમળ	=	૫) વારી જાશું
૫) ગુણ ગાશું	=	૧) ગોવિન્દનાં

❖ વિશેષણ ની નીચે લીટી કરો.

(સમજૂતી : વિશેષણ એટલે – નામનાં અર્થમાં ગુણ, અવગુણ કે સંખ્યા દર્શાવતો શબ્દ)

ઉદાહરણ : ગંદા કપડાં = ગંદા

૧) અહંકારી રાવણ	=	અહંકારી
૨) ભક્ત સુદામા	=	ભક્ત
૩) ડરપોક શિયાળ	=	ડરપોક
૪) શાંત નદી	=	શાંત
૫) વજનદાર સામાન	=	વજનદાર
૬) પ્યારાં ગોવિન્દ	=	પ્યારાં

પાઠ : મોરનાં ઈંડા ચીતરવા ન પડે

❖ નીચેના પ્રશ્નોનાં જવાબ મુદ્દાસર લખો.

૧) અકબર બાદશાહ બીરબલનાં ઘરે કેમ ગયાં ?

જવાબ : બીરબલ એક વખત બીમાર પડ્યો, તેથી ઘણાં દિવસ સુધી દરબારમાં આવી ન શક્યો. બાદશાહને એના વિના ચેન ન પડતું હતું. તેથી તેઓ બીરબલને મળવા એમના ઘરે ગયા.

૨) બીરબલની દીકરીનો જવાબ સાંભળી અકબર બાદશાહને કેમ આશ્ચર્ય થયું ?

જવાબ : અકબરે બીરબલની દીકરીને ઉર્દૂ ભાષામાં પૂછ્યું કે, “પુત્રી, તારા પિતાજી ઘરે છે ?” જેનો જવાબ તેણે ઉર્દૂ ભાષામાં જ આપ્યો, એનાથી અકબર બાદશાહને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું.

૩) અકબર બાદશાહે બીરબલની દીકરીને શું પૂછ્યું ? કેમ ?

જવાબ : બીરબલની દીકરીએ બાદશાહ દ્વારા ઉર્દૂ ભાષામાં પૂછાયેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ઉર્દૂમાં જ આપ્યા, તેથી એના ચતુરાઈની પરીક્ષા કરવા માટે બાદશાહે તેને પૂછ્યું, “પુત્રી, તને ઉર્દૂ ભાષા સારી આવડે છે !”

૪) ઉર્દૂ ભાષા જાણવા વિશે બીરબલની દીકરીએ અકબરને શું જવાબ આપ્યો?

જવાબ : ઉર્દૂ ભાષા જાણવા વિશે બીરબલની દીકરીએ અકબરને જવાબ આપતા કહ્યું કે જેમને ઉર્દૂ ભાષા ખૂબ સારી આવડે છે, તેની તુલનામાં મને એ ભાષા થોડી આવડે છે અને જેમને ઉર્દૂ ભાષા ઓછી આવડે છે, તેમની તુલનામાં મને એ ભાષા ઘણી આવડે છે.

❖ નીચે આપેલ વિધાનો માટે કારણો આપો.

૧) અકબર બાદશાહ બીરબલનાં ઘેર ગયાં.

કારણ કે, બીરબલ ઘણાં દિવસથી બીમાર હોવાના લીધે દરબારમાં આવી શક્યો ન હતો અને બાદશાહ તેના વિના ચેન નહોતું પડતું.

૨) અકબર બાદશાહે બીરબલની દીકરીને ઉર્દૂમાં કેટલાક સવાલો પૂછ્યાં.

કારણ કે અકબર બાદશાહે જ્યારે બીરબલની દીકરીને પહેલો પ્રશ્ન ઉર્દૂમાં પૂછ્યો ત્યારે એનો જવાબ બીરબલની દીકરીએ ઉર્દૂમાં જ આપ્યો, તેથી અકબરે તેની કસોટી કરવા તેને બીજા કેટલાંક સવાલો ઉર્દૂમાં પૂછ્યાં.

૩) અકબર બાદશાહે બીરબલને પુત્રીને સરપાવ આપ્યો.

કારણ કે અકબર બાદશાહ એ જાણીને ખુશ થયા કે બીરબલની પુત્રી પણ બીરબલ જેવી જ ચતુર છે, તેથી ખુશ થઈને એમણે તેને સરપાવ આપ્યો.

૪) અકબર બાદશાહે બીરબલને અભિનંદન આપ્યાં.

કારણ કે બાદશાહ બીરબલની પુત્રીની ચતુરાઈથી ખુશ થયા અને પુત્રીની ચતુરાઈ બદલ તેઓએ બીરબલને અભિનંદન આપ્યાં.

❖ નીચે આપેલી ખાલી જગ્યાઓ યોગ્ય શબ્દો દ્વારા પૂરો..

૧) બાદશાહ બીરબલ વિના ચેન પડે નહીં.

૨) બીરબલની પુત્રીએ પણ ઉર્દૂ ભાષામાં જ જવાબ આપ્યો.

૩) અકબરને છોકરીની ચતુરાઈની પણ પરીક્ષા કરવાનો વિચાર આવ્યો.

૪) અકબરે ખુશ થઈને તેને સરપાવ આપ્યો.

૫) અકબરે બીરબલને એની ચતુર પુત્રી માટે અભિનંદન આપ્યાં.

❖ નીચે આપેલા રૂઢિપ્રયોગાના અર્થ આપી વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

૧) આશ્ચર્ય થવું - નવાઈ લાગવી

ઉદાહરણ : બીરબલની પુત્રી એ ઉર્દૂમાં જવાબ આપતાં બાદશાહ આશ્ચર્ય પામ્યાં.

૨) અભિનંદન આપવા - શુભેચ્છા આપવી , ધન્યવાદ આપવા

ઉદાહરણ : વિદ્યાર્થીને પરીક્ષામાં સફળતા બદલ બધાંએ અભિનંદન આપ્યાં.

૩) પરીક્ષા કરવી - કસોટી કરવી

ઉદાહરણ : અકબરે બીરબલની પુત્રીની પરીક્ષા કરી.

૪) સરપાવ આપવો - ઇનામ આપવું

ઉદાહરણ : રાજાએ ચતુર માણસને સરપાવ આપ્યો.

૫) તુલના કરવી - સરખામણી કરવી

ઉદાહરણ : આપણે ક્યારેય બીજા સાથે તુલના કરીને દુઃખી ન થવું જોઈએ.

❖ નીચે આપેલાં વિધાનો ખરાં છે કે ખોટાં તે કહો.

૧) બાદશાહને બીરબલ સાથે ઝઘડો હતો. [X]

૨) બીરબલની પુત્રીએ ઉર્દૂમાં જ જવાબ આપ્યો. [✓]

૩) અકબરે બીરબલની પરીક્ષા કરી. [X]

૪) અકબરે બીરબલની દીકરીને અભિનંદન આપ્યાં. [X]

૫) અકબર બીરબલના ખબર-અંતર પૂછવા એને ઘેર ગયાં. [✓]

❖ નીચે આપેલા શબ્દોની સાચી જોડણી લખો.

૧) ઊરદુ - ઉર્દૂ

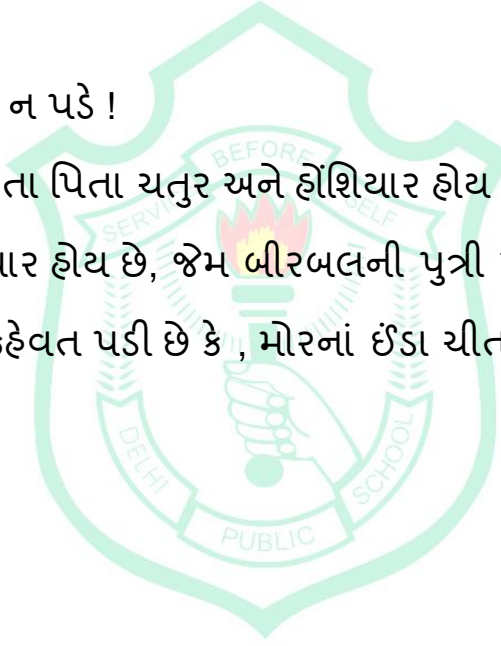
૨) આસ્યર્ય - આશ્ચર્ય

- ૩) ખાત્રી - ખાતરી
- ૪) અભીનંદન - અભિનંદન
- ૫) પરિક્ષા - પરીક્ષા
- ૬) પુરણ - પૂર્ણ

❖ નીચે આપેલી કહેવત સમજાવો.

મોરનાં ઈંડાં ને ચીતરવા ન પડે !

અર્થ : જો બાળકના માતા પિતા ચતુર અને હોશિયાર હોય તેમના બાળકો પણ તેમના જેવા જ ચતુર અને હોશિયાર હોય છે, જેમ બીરબલની પુત્રી પણ બીરબલની જેમ ચતુર છે તેમ. તેથી જ કહેવત પડી છે કે , મોરનાં ઈંડા ચીતરવા ન પડે !

DELHI PUBLIC SCHOOL
GANDHINAGAR

પાઠ ૪) બચત : સંકટ સમયની સાંકળ

❖ નીચેના પ્રશ્નોનાં જવાબ મુદ્દાસર લખો.

૧) મધમાખીએ ચકલીને શું કહ્યું ?

જવાબ : મધમાખીએ ચકલીને કહ્યું, “ચકલી બેન સાવ ઉદાસ કેમ છો ? આવા સારાં મોસમમાં, તો ખુશ રહેવું જોઈએ !”

૨) ચકલીએ પોતાની વ્યથા વ્યક્ત કરતાં ગળગળાં સાદે શું કહ્યું ?

જવાબ : ચકલીએ પોતાની વ્યથા વ્યક્ત કરતાં ગળગળાં સાદે કહ્યું કે, મોસમની સુંદરતા અને ઠંડક કરતાં એના પેટની આગ વધારે અસર કરી રહી છે.ખાવાનું લેવા જવાતું નથી અને તેને ખૂબ જ ભૂખ લાગી છે.

૩) ચકલીની વ્યથા સાંભળી મધમાખીએ શું કહ્યું ?

જવાબ : ચકલીની વ્યથા સાંભળી મધમાખીએ કહ્યું, “બેન આવા કપરા કાળમાં કામમાં આવે તેવી બચત કરવી જોઈએ. ભવિષ્યનો વિચાર ન કરીએ તો દુઃખના દહાડા આવે છે.

GANDHINAGAR

૪) ચકલીને બચતનું મહત્વ કેવી રીતે સમજાયું ?

જવાબ : મધમાખીએ જ્યારે ચકલીને બચત કરવા અંગે શિક્ષા આપી પોતે બનાવેલા અન્નના કણો અને અન્ય ખાદ્ય ચીજો તેને ખાવા આપી ત્યારે ચકલીને બચતનું મહત્વ સમજાયું.

❖ નીચે આપેલી ખાલી જગ્યા યોગ્ય શબ્દો દ્વારા પૂરો.

૧) તે દરરોજ એકબીજાના ખબર-અંતર પૂછી પોત-પોતાના કામે વળગતાં.

૨) ચકલીબેન સાવ ઉદાસ કેમ છે ?

૩) ખાવાનું લેવા કોઈ જગ્યાએ જવાતું નથી.

૪) બેન, આવા કપરા કાળમાં કામમાં આવે તેવી બચત કરવી જોઈએ.

૫) ચકલીને બચત નું મહત્ત્વ સમજાઈ ગયું.

❖ નીચે આપેલ વિધાનો માટે કારણો આપો.

૧) ચકલી ઉદાસ બેઠી હતી.

કારણ કે, વરસાદનો સમય હતો. ક્યાંય ખાવાનું લેવા જવાતું ન હતું અને ચકલીને ખૂબ જ ભૂખ લાગી હતી, તેનાથી ભૂખ સહન ન હતી થઈ રહી.

૨) ચકલી અને મધમાખી દરરોજ એકબીજાની ખબર અંતર પૂછતા.

કારણ કે ચકલી અને મધમાખી બંને એક જ વૃક્ષ પર રહેતા હતા અને બંને પાકા મિત્ર હતા.

❖ નીચે આપેલા રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપી વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

૧) ખબર-અંતર પૂછવા - હાલયાલ પૂછવા.

ઉદાહરણ : આપણે એકબીજાને હંમેશા ખબર-અંતર પૂછીએ છીએ.

૨) ભવિષ્યનો ખ્યાલ કરવો - ભવિષ્ય વિશે વિચાર કરવો.

ઉદાહરણ : આપણે ભવિષ્યનો ખ્યાલ કરીને બચત કરવી જોઈએ.

૩) ગળગળા થઈ જવું - ખૂબ જ દુઃખી થઈ જવું

ઉદાહરણ : પૈસા ખોવાઈ જતાં બાળક ગળગળો થઈ ગયો.

૪) આફતમાંથી ઉગરી જવું – મુશ્કેલીથી બચી જવું

ઉદાહરણ : મા ખૂબ દુઃખ વેઠીને પણ પોતાના સંતાનને આફતમાંથી ઉગારે છે.

4. વ્યથા વ્યક્ત કરવી - દુઃખની વાત કહેવી

ઉદાહરણ : ચકલીએ મધમાખી સમક્ષ પોતાની વ્યથા વ્યક્ત કરી.

❖ નીચે આપેલા શબ્દસમૂહો માટે એક-એક શબ્દ લખો.

૧) વરસાદની ઋતુ - ચોમાસું

૨) અત્યારે ચાલતો સમય - વર્તમાન

૩) થોડા સમય પછી આવનાર કાળ - ભવિષ્ય

૪) વીતી ગયેલો સમયગાળો - ભૂતકાળ

૫) પેટની આગ – ભૂખ

૬) ખાઈ શકાય તેવું - ખાદ્યચીજ

❖ નીચે આપેલા શબ્દોની સાચી જોડણી લખો.

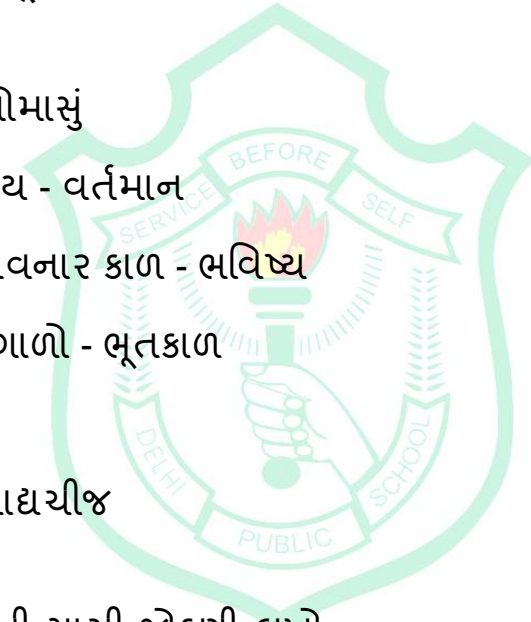
૧) વુક્સ : વૃક્ષ

૨) ભવીસ્ય : ભવિષ્ય

૩) સીક્સા : શિક્ષા

૪) દૂખ : દુઃખ

૫) રૂતૂ : ઋતુ

DELHI PUBLIC SCHOOL
GANDHINAGAR

પાઠ : ન્યાયી મીનઝદેવી

❖ નીચેના પ્રશ્નોનાં જવાબ મુદ્દાસર લખો.

૧) મીનઝદેવી કેવાં રાણી હતાં ?

જવાબ : મીનઝદેવી હોંશિયાર ,ચતુર અને કુનેહબાજ રાણી હતાં. તેમણે ખૂબ સુંદર વહીવટ કર્યો અને પોતાના પુત્રને પણ એના માટે તૈયાર કર્યો. તેમણે લોકહિતના ઘણાં કાર્યો કર્યાં. તેઓ પ્રજાપ્રેમી અને ન્યાયપ્રિય રાણી હતાં.

૨) જાત્રાવેરો નાબૂદ કરવા મીનઝદેવીએ શું કર્યું ?

જવાબ : સોમનાથ જાત્રા પર સિદ્ધરાજ જયસિંહે લગાવેલો જાત્રાવેરો નાબૂદ કરાવવા જ્યાં સુધી જાત્રાવેરો નાબૂદ ન થાય ત્યાં સુધી મીનઝદેવીએ અન્નજળનો ત્યાગ કર્યો હતો.

૩) ધોળકાના તળાવના બાંધકામમાં કઈ મુશ્કેલી હતી ?

જવાબ : ધોળકાના તળાવનું બાંધકામ નક્શા મુજબ ગોળ રાખવાનું હતું. પરંતુ તેમ કરતાં એક વૃદ્ધાનું ઘર વચ્ચે આવતું હોવાથી એ જગ્યાએ ખાંચો રાખવાથી તળાવની શોભા નષ્ટ થતી હતી, પણ તે વૃદ્ધા ! મોં માંગ્યા પૈસા લઈને પણ પોતાનું ઘર વેચવા તૈયાર ન હતી.

૪) મીનઝદેવી ન્યાયપ્રિય અને પ્રજાપ્રિય હતાં, એવું કઈ રીતે કહી શકાય ?

જવાબ : મીનઝદેવીએ જ્યારે ધોળકામાં તળાવ બંધાવવાનું નક્કી કર્યું ,ત્યારે નક્શા મુજબ એક વૃદ્ધાનું ઘર વચ્ચે આવતું હતું અને તળાવની શોભા નષ્ટ થતી હતી.

મીનઝદેવીએ ધાર્યું હોત તો એનું ઘર પડાવી દેતા પણ વૃદ્ધાની આજીજી સાંભળી એમણે તેનું ઘર રહેવા દીધું. આ ઉપરથી કહી શકાય મીનઝદેવી ન્યાયપ્રિય અને પ્રજાપ્રિય હતાં.

નીચે આપેલી ખાલી જગ્યાઓ યોગ્ય શબ્દ વડે ભરો.

- ૧) મયણલ્લા દેવી જ પાછળથી મીનળદેવી તરીકે ઓળખાયાં.
- ૨) મીનળદેવીએ ઘણાં લોકહિતનાં કામ કર્યાં.
- ૩) મીનળદેવીએ સોમનાથ મંદિરનો જાત્રાવેરો નાબૂદ કરાવ્યો.
- ૪) કર્ણદેવ ના મૃત્યુ પછી મીનળદેવીએ શાસન સંભાળ્યું.

❖ નીચેના વિધાનો માટે કારણો આપો.

૧) મીનળદેવીએ અન્નજળનો ત્યાગ કર્યો હતો,
કારણ કે સિદ્ધરાજ જયસિંહે સોમનાથની જાત્રા પર જાત્રાવેરો લગાવ્યો હતો , તેથી એ જાત્રાવેરો નાબૂદ ન થાય ત્યાં સુધી મીનળદેવીએ અન્નજળનો ત્યાગ કર્યો હતો.

૨) મીનળદેવીએ વૃદ્ધાને મોં માંગ્યા રૂપિયા આપવાનું કહ્યું,
કારણ કે ધોળકાના તળાવના બાંધકામના નકશા મુજબ એક વૃદ્ધાનું ઘર વચ્ચે આવતું હતું અને એનું ઘર છોડીને ખાંચો રાખવાથી તળાવની શોભા નષ્ટ થતી હતી.

૩) મીનળદેવી એ રાજ્યનો સુંદર રીતે વહીવટ કર્યો હતો,

કારણ કે તેઓ હોંશિયાર , ચતુર અને કુનેહબાજ રાણી હતાં. તેઓ પ્રજાપ્રેમી અને ન્યાયપ્રિય હતાં.

GANDHINAGAR

❖ નીચે આપેલા રૂઢિપ્રયોગોના અર્થ આપી વાક્યપ્રયોગ કરો.

૧) પ્રસિદ્ધિ પામવી = પ્રખ્યાત થવું

વાક્યપ્રયોગ : ન્યાયપ્રિય મીનળદેવી પ્રજામાં ખૂબ પ્રસિદ્ધિ પામ્યાં.

૨) અન્નજળનો ત્યાગ કરવો : ખાવા પીવાનું બંધ કરી દેવું

વાક્યપ્રયોગ : મીનળદેવીએ જાત્રાવેરો નાબૂદ કરવા અન્નજળનો ત્યાગ કર્યો.

૩) શોભા નષ્ટ થવી : સુંદરતા નષ્ટ થવી

વાક્યપ્રયોગ : વૃદ્ધાનું ઘર તળાવની શોભા નષ્ટ કરતું હતું.

૪) આજીજી કરવી : વિનતી કરવી

વાક્યપ્રયોગ : પુત્રએ પોતાની જીદ પૂરી કરવા પિતાને ખૂબ આજીજી કરી.

❖ નીચે આપેલા શબ્દોની સાચી જોડણી લખો.

1) પ્રસીધી = પ્રસિદ્ધિ

2) હોંશીઆર = હોંશિયાર

3) નસ્ટ = નષ્ટ

DELHI PUBLIC SCHOOL

GANDHINAGAR

પાઠ : કાવ્ય ૮ જીવન અંજલિ થાજો

❖ નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર માટે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો ઉત્તર શોધીને લખો.

૧) કવિ જીવનને કેવું બનાવવા કહે છે ?

(ક) સરળ (ખ) ખુશ (ગ) શ્રદ્ધાવાન (ઘ) અંજલિ

૨) કાવ્યમાં સંતનો માર્ગ કેવો બતાવવામાં આવ્યો છે ?

(ક)કાંટાળો (ખ) સરળ (ગ) લાંબો (ઘ) મુશ્કેલ

૩) હૈયાના પ્રત્યેક સ્પન્દને કવિ કોનું નામ રટવાનું કહે છે ?

(ક) સંતાનનું (ખ) ઈશ્વરનું (ગ) લક્ષ્મીનું (ઘ) સંતનું

૪) કવિ કાંટાળી કેડી પર શું બની પથરાવવાનું કહે છે ?

(ક) વરસાદ (ખ) બરફ (ગ) અંગારા (ઘ) પુષ્પ

૫) કાવ્યમાં કેવા ચરણોની વાત કરવામાં આવી છે ?

(ક) થાકેલાં (ખ) રોગી (ગ) અપંગ (ઘ)વણથાક્યા

❖ આપેલા પ્રશ્નોના ટૂંકમાં ઉત્તર લખો.

૧) કવિ બીજા કાજે શું બનવાનું કહે છે ?

જવાબ : કવિ ભૂખ્યા કાજે ભોજન અને તરસ્યા કાજે જળ બનવાનું કહે છે.

૨. કવિ શું પીવડાવવાનું કહે છે ?

જવાબ : કવિ જગતનાં ઝેર જીરવી, પોતાના અંતરનું અમૃત પીવડાવવાનું કહે છે.

૩) 'અંતર કદી ન ધરાજો ' આવું કોનાં માટે કહેવામાં આવ્યું છે ?

જવાબ : કવિ કહે છે કે દીન દુખિયારાં આંસુ લોહતા (લૂછતાં) તેનું અંતર કદી ધરાઈ ન આવે.

૪) કવિએ શ્રદ્ધાની સરખામણી કોની સાથે કરી છે ?

જવાબ : કવિએ શ્રદ્ધાની સરખામણી દીપક સાથે કરી છે.

❖ આપેલા પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ લખો.

૧) કવિ એ સતની કેડીને કાંટાળી શા માટે કહી છે ?

જવાબ : કારણ કે સત્યના માર્ગ પર ઘણી બધી મુશ્કેલીઓ આવે છે. જેમને સહન કરવી ખૂબ જ મુશ્કેલ બની જાય છે. તેથી કવિએ સતની કેડીને કાંટાળી કહી છે.

૨) કવિ કેવી રીતે જગતના ઉરના અમૃત પીવડાવવાનું કહે છે ?

જવાબ : કવિ જગતનું ઝેર અંદર જીરવી જીરવીને જગતને ઉરનું અમૃત પીવડાવવાનું કહે છે.

❖ આપેલી પંક્તિનો અર્થવિસ્તાર કરો.

વમળોની વચ્ચે નૈયા મુજ હાલકડોલક થાજો;

શ્રદ્ધા કેરો દીપક મારો નવ કદીયે ઓલવાજો !

અર્થ : નદી કે સમુદ્રના પાણીમાં થતા વમળમાં મારી નૈયા હાલકડોલક થાય પણ પ્રભુ મારો શ્રદ્ધાનો દીપક ક્યારેય ન ઓલવાય એવું કવિ કહે છે. તેમની ઈશ્વર પર અતૂટ શ્રદ્ધા છે તેવું કવિ આ પંક્તિ દ્વારા કહેવા માંગે છે.

❖ આપેલા શબ્દોનો ઉપયોગ કરી વાક્ય બનાવો :

૧) સ્પન્દન

વાક્ય : હૃદયનાં દરેક સ્પન્દને ઈશ્વરને યાદ કરવા જોઈએ.

૨) શ્રદ્ધા

વાક્ય : જો વ્યક્તિ ભગવાનમાં સાચી શ્રદ્ધા રાખે તો ભગવાન તેની જરૂર મદદ કરે છે.

૩) અંજલિ :

આપણે આપણું જીવન અંજલિ જેવું બનાવવું જોઈએ.

૪) અમૃત :

વાક્ય : સમુદ્રમંથન સમયે દેવતાઓને અમૃત મળ્યું.

૫) જીવન :

વાક્ય : સંતોનું જીવન બધા માટે ઉપયોગી છે.

❖ આપેલ શબ્દોની જોડણી સુધારો.

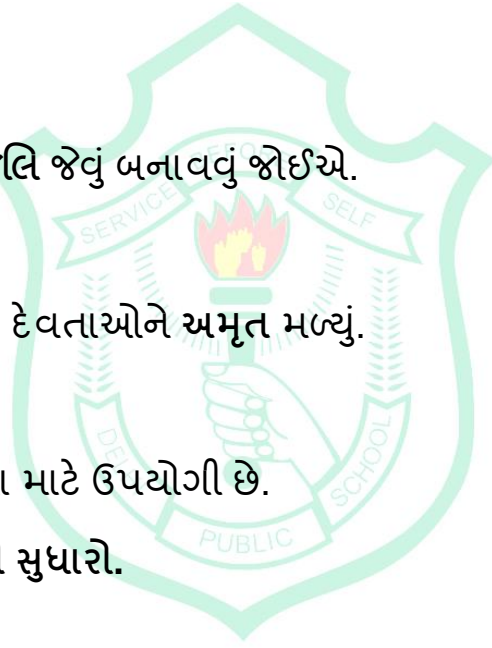
૧) પરત્યેક : પ્રત્યેક

૨) અમ્રીત : અમૃત

૩) અંજલી : અંજલિ

૪) દિનદુઃખિયાં : દીન-દુખિયાં

૫) સમિપ : સમીપ

DELHI PUBLIC SCHOOL

GANDHINAGAR

વિચાર વિસ્તાર

- ❖ ચિંતનાત્મક પંક્તિઓમાં રજૂ થયેલા વિચારને કે બોધભાવને પકડી એને વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવવામાં આવે, તેને 'વિચાર વિસ્તારની પ્રવૃત્તિ' કહેવાય.

વિચાર વિસ્તારમાં ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો

- વાંચવું, જાણવું અને વિચારવું એ વિચાર વિસ્તાર કરવાની પાયાની બાબત છે.
- શબ્દનો અર્થ સમજવાનો પ્રયત્ન કરતા જઈને પંક્તિ – પંક્તિઓના મુખ્ય વિચારને સમજીને લખવો એ વિચાર વિસ્તાર કરવાની ખાસ અગત્યની બાબત છે.
- પંક્તિઓમાંથી સરળ અર્થ સમજાય પછી એમાંથી પ્રગટતા અન્ય અર્થો-સૂચિતાર્થો કે ગૂઢાર્થોને સમજવાનો પ્રયત્ન કરીને તેમાંથી શો બોધ મળે છે તે લખવો.
- પંક્તિના મુખ્ય વિચારને સમજવા માટે એને અનુરૂપ અન્ય એવી પંક્તિઓ, દ્રષ્ટાંતો, રૂઢિપ્રયોગો કે કહેવતો લખવી.
- પંક્તિના મુખ્ય વિચારને ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવ્યા પછી અંતે વિચાર વિસ્તારના સારાંશરૂપે પોતાનું મંતવ્ય રજૂ કરવું જોઈએ.
- સામાન્ય રીતે વિચાર વિસ્તાર કે અર્થવિસ્તારના લેખનને આપણે ત્રણ ફકરામાં કરવું જોઈએ.
- પ્રથમ ફકરામાં એમાં રહેલો મુખ્ય વિચાર લખવો.
- બીજા ફકરામાં એ પંક્તિઓની વિગતો દ્રષ્ટાંતો દ્વારા સમજાવવી.
- ત્રીજા ફકરામાં ફરીથી સારરૂપ વિગતો સાથે પોતાનું મંતવ્ય રજૂ કરવું.

“મિત્ર એવો શોધવો, જે ઢાલ સરીખો હોય;

સુખમાં પાછળ પડી રહે, દુઃખમાં આગળ હોય”

શબ્દનો અર્થ સમજવાનો પ્રયત્ન કરતા શીખીએ.

મિત્ર – દોસ્ત

ઢાલ – તલવાર સામે રક્ષણ મેળવવાનું કાચબા કે મગરની ચામડીમાંથી બનેલું હથિયાર.

સરીખો – સમાન

આ પંક્તિનો સાદો અર્થ એ છે કે – “મિત્ર એવો શોધવો જોઈએ કે જે ઢાલ જેવો હોય, સુખમાં તે ભલે પાછળ રહે પરંતુ દુઃખમાં તો હંમેશાં આગળ રહેતો હોવો જોઈએ.”

આ ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતોને આપણે એક ઉદાહરણ દ્વારા સમજીએ.

મિત્રો પણ આવા જ હોવા જોઈએ, આપણા જીવનમાં જ્યારે દુઃખનો કે મુશ્કેલીનો સમય હોય ત્યારે આગળ આવી, સાથે રહીને મદદ કરતા હોવા જોઈએ, પછી ભલે આપણે સુખી હોઈએ ત્યારે પાછળ રહેતા હોય.

આ વિચાર વિસ્તારમાં તમે દ્રષ્ટાંત આપવા માટે ‘કૃષ્ણ અને સુદામાની મિત્રતા’, ‘રામ અને હનુમાનજીની મિત્રતા’ જેવા ઉદાહરણ મૂકી શકો.

શ્રીરામ અને હનુમાનજીની મિત્રતા જોઈએ તો સીતાજીની શોધમાં અત્યંત મુશ્કેલીના સમયમાં હનુમાનજી આગળ રહ્યા અને જ્યારે રામ ગાદી પર બેઠા ત્યારે તેઓ ઢાલની જેમ પાછળ પણ રહ્યા હતા

આમ, આપણે મિત્ર પસંદગીમાં ખૂબ જ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. સાચા મિત્રો ઢાલ જેવા હોય છે, જે મુશ્કેલીના સમયમાં હંમેશાં સાથ આપતા હોય છે અને સુખમાં કોઈ અપેક્ષા રાખતા નથી. આવા સાચા મિત્રો જ આપણે પસંદ કરવા જોઈએ.

Write in your note book

“મિત્ર એવો શોધવો, જે ઢાલ સરીખો હોય;

સુખમાં પાછળ પડી રહે, દુઃખમાં આગળ હોય”

અહીં કવિ કહે છે કે – “મિત્ર એવો શોધવો જોઈએ જે ઢાલ જેવો હોય, સુખમાં ભલે પાછળ રહે, પણ દુઃખમાં હંમેશાં આગળ રહેતો હોવો જોઈએ.” અહીં પંક્તિમાં ઢાલનું ઉદાહરણ આપવામાં આવેલું છે. જ્યારે યુદ્ધ કે લડાઈ થતા ન હોય ત્યારે ઢાલ સૈનિકની પીઠ પાછળ ભરાયેલી રહે છે, પરંતુ સામે જ્યારે તલવારનો ઘા પડવાનો હોય ત્યારે ઢાલ સૈનિકની આગળ આવી તલવારના ઘાને પોતાના પર ઝીલી લે છે. મિત્રો પણ આવા જ હોવા જોઈએ. આપણા જીવનમાં જ્યારે દુઃખનો કે મુશ્કેલીનો સમય હોય ત્યારે આગળ આવી, સાથે રહીને મદદ કરતા હોવા જોઈએ, પછી ભલે આપણે સુખી હોઈએ ત્યારે તે પાછળ રહેતા હોય.

આમ સાચા મિત્રો ઢાલ જેવા હોય છે, આપણા દુઃખમાં હંમેશાં સાથ આપતા હોય છે અને સુખમાં કોઈ અપેક્ષા રાખતા નથી. આવા મિત્રો જ આપણે પસંદ કરવા જોઈએ.

વ્યાકરણ

વિશેષણ – વિશેષ્ય

❖ સંજ્ઞાના અર્થમાં કંઈક વિશેષતા લાવવા જે પદ મૂકાય છે તેને વિશેષણ કહે છે.

❖ ઉદાહરણ તરીકે

સફેદ બિલાડી	સુંદર મોર
ઠંડુ પાણી	પાંચ દેવ
ગરમ ચા	ઊંચો પર્વત
મોટી પેન્સિલ	હોશિયાર વિદ્યાર્થી
નાનું બાળક	ખાટી આંબલી

❖ અહીં, સફેદ, ઠંડુ, ગરમ, મોટી, નાનું, સુંદર, પાંચ, ઊંચો, હોશિયાર અને ખાટી જેવા શબ્દો નામના રંગ, ગુણ, આકાર, ઊંચાઈ, સંખ્યા વગેરે જેવા અર્થની વિશેષતા દર્શાવે છે, તેથી તે બધાજ શબ્દો વિશેષણ છે.

DELHI PUBLIC SCHOOL

બિલાડી કેવી? સફેદ

પાણી કેવું? ઠંડુ

ચા કેવી? ગરમ

પેન્સિલ કેવી? મોટી

બાળક કેવું? નાનું

મોર કેવો? સુંદર

દેવ કેટલા? પાંચ

GANDHINAGAR

પર્વત કેવો? ઊંચો
વિદ્યાર્થી કેવા? હોશિયાર
આંબલી કેવી? ખાટી

❖ અહીં સફેદ, ઠંડુ, ગરમ, મોટી, નાનું, સુંદર, પાંચ, ઊંચો, હોશિયાર, ખાટી જવાબ રૂપે મળતા વિશેષણ છે.

રાધિકા અણીવાળી પેન્સિલથી લખે છે.

હાથ ચોખ્ખા પાણીથી ધોવા જોઈએ.

પરમ સુંદર અક્ષરે લખે છે.

રાધિકા કેવી પેન્સિલથી લખે છે ? અણીવાળી

હાથ કેવા પાણીથી ધોવા જોઈએ ? ચોખ્ખા

પરમ કેવા અક્ષરે લખે છે.? સુંદર

વિશેષ્ય

❖ વિશેષણોથી જે શબ્દોની વિશેષતા બતાવાતી હોય, તે શબ્દને વિશેષ્ય કહેવાય છે અને આ વિશેષ્ય એટલે નામ (સંજ્ઞા).

વિશેષણવાળા શબ્દો

મીઠી કેરી

લાલ ગુલાબ

પાંચ વિષય

ગરમ ઉકાળો

ભીની માટી

કેરી કેવી?	મીઠી
ગુલાબ કેવું?	લાલ
વિષય કેટલા?	પાંચ
માટી કેવી?	ભીની

મીઠી, લાલ, પાંચ, ગરમ, ભીની → વિશેષણ

કેરી, ગુલાબ, વિષય, ઉકાળો, માટી → વિશેષ્ય

Practice work

❖ વિશેષણ અને વિશેષ્યને શોધો

1. તીખું મરચું
2. લીલું પાન
3. તોફાની બાળક
4. નટખટ વાનર
5. લુચ્ચો વરસાદ
6. સફેદ કબૂતર ઊડે છે.
7. માતા રંગબેરંગી ફૂલ લાવે છે.
8. જય પાસે ત્રણ સાઈકલ છે.

GANDHINAGAR